

Το Περιβάλλον του Θρησκευτικού Τουρισμού

3.1. Θρησκεία και ταξίδι

Είναι εξαιρετικά δύσκολο να δοθεί ένας ορισμός της θρησκείας. Οι πρακτικές και τα συστήματα που προδιορίζονται ως "θρησκείες" είναι τόσο διαφορετικές (δεν αναφέρονται όλες οι θρησκείες σε Θεό ή θεούς, δεν επικεντρώνονται όλες σε θέματα ηθικής, δεν αναφέρονται στη μετέπειτα ζωή) έτσι είναι εξαιρετικά δύσκολο να δοθεί ένας ενιαίος ορισμός της ομόφωνα αποδεκτός για τους ερευνητές (Willaime 2004:195). Μάλιστα ο Lambert (1991:73-85) αναφέρεται στον "Πύργο της Βαβέλ" των ερμηνειών. Ο Άγιος Αυγουστίνος είχε πει ότι οι περισσότεροι γνωρίζουμε ακριβώς τι είναι η θρησκεία, μέχρις ότου κάποιος μας ζητήσει να την προσδιορίσουμε.

Η δυσκολία που υπάρχει ακόμα και στη μετάφραση του όρου "θρησκεία" σε ορισμένες γλώσσες δείχνει την ανάγκη να περιληφθεί στον κοινωνιολογικό στοχασμό περί του θρησκευτικού μια έρευνα ιστορικής σημασιολογίας, διότι αυτό που εννοούμε με τον όρο θρησκεία είναι ένα κοινωνικό οικοδόμημα με κάποια ιστορία.

Η θρησκεία είναι πεποιθήσεις και πρακτικές μιας ομάδας ανθρώπων, συχνά κωδικοποιούμενες κάτω από τους όρους προσευχή, τελετουργία και θρησκευτικός νόμος. Η θρησκεία περιλαμβάνει επίσης προγονικές και πολιτιστικές παραδόσεις, γραπτά κείμενα, ιστορία και μυθολογία, καθώς και προσωπική πίστη και μυστικιστικές εμπειρίες. Ο όρος "θρησκεία" αναφέρεται τόσο στις προσωπικές πρακτικές που σχετίζονται με την κοινοτική πίστη όσο και

στα τελετουργικά και την επικοινωνία της ομάδας που προέρχονται από την κοινή πεποίθηση (Bowker, 2000).

Σύμφωνα με τον McCutcheon ο όρος περιγράφει πεποιθήσεις, συμπεριφορές και κοινωνικούς θεσμούς που βασίζονται σε αντιλήψεις για την προέλευση, το σκοπό και τη σημασία του σύμπαντος, τη μεταθανάτια συνθήκη, την ύπαρξη και τη βούληση ισχυρών, μη ανθρώπινων όντων (πνεύματα, άγγελοι, δαίμονες, θεοί) που διαμορφώνουν την ανθρώπινη συμπεριφορά (McCutcheon, 2006:10).

Ο Geertz (2004:199) ορίζει τη θρησκεία ως ένα σύστημα συμβόλων που δρα και ξυπνά στους ανθρώπους κίνητρα και διαθέσεις ισχυρές, βαθιές και διαρκείς, διατυπώνοντας αντιλήψεις γενικού χαρακτήρα για την ύπαρξη και δίνοντας σ' αυτές μια τέτοια μορφή πραγματικότητας σε τέτοιο βαθμό, ώστε αυτά τα κίνητρα και αυτές οι διαθέσεις να δίνουν την εντύπωση ότι εδράζονται αποκλειστικά και μόνο στο πραγματικό.

Ο Testart (1993) ορίζει τη θρησκεία ως "ένα οργανωμένο σύνολο τελετουργιών και πίστεων που προϋποθέτει την αναγνώριση μιας ειδικής αρχής αποτελεσματικότητας, η οποία δομεί τη θέαση του κόσμου και ταυτόχρονα δίνει νόημα στις τελετουργίες του". Παρατηρούμε μια μετατόπιση από την πίστη στις τελετουργίες, στη δράση.

Ο όρος *θρησκεία* χρησιμοποιείται συχνά εναλλακτικά με την λέξη *πίστη*. Με τον όρο αυτό καθορίζεται γενικά η πίστη στο υπερφυσικό, στο ιερό ή στο Θείο αλλά και οι ηθικοί κώδικες, οι πρακτικές, οι αξίες, οι οργανισμοί και τα τελετουργικά που συνδέονται με αυτό. Με τη ευρύτερη έννοια ορίζεται ως το σύνολο των απαντήσεων που δίνονται προκειμένου να ερμηνευθεί η σχέση του ανθρώπου με το σύμπαν.

Στην πορεία της μεσαιωνικών αιώνων η θρησκεία έχει λάβει διαφορετικές μορφές σε διαφορετικές ηπείρους και διαφορετικούς πολιτισμούς. Συχνά η λέξη θρησκεία χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει αυτό που θα μπορούσε να περιγραφεί ορθότερα ως "οργανωμένη θρησκεία" – δηλαδή ενός οργανισμού που υποστηρίζει την άσκηση μιας θρησκείας συχνά υπό την μορφή νομικής οντότητας (McCutcheon, 2007).

Σύμφωνα με τον Πάρτριτζ (2006:13) θα μπορούσαμε να πούμε ότι η θρησκεία είναι μια ιστορική κατασκευή την οποία χρησιμοποιούν διαφορετικοί κοινωνικοί συντελεστές για διαφορετικούς σκοπούς, π.χ. για να ταξινομήσουν συγκεκριμένους τομείς της κοινωνικής ζωής, για την προώθηση, υποτίμηση ή θεωρητικοποίησή τους

Οι θρησκείες προϋποθέτουν ένα σύνολο συμβόλων που προκαλούν αισθήματα σεβασμού ή δέους και συνδέονται τελετουργικά, ή τελετουργίες (π.χ. οι θρησκευτικές λειτουργίες) στις οποίες συμμετέχει μια κοινότητα πιστών (Giddens, 2002:571).

Ανεξάρτητα από το αν μια θρησκεία συνδέεται με πίστη σε Θεότητα/ες ή όχι, υπάρχουν πάντοτε όντα ή αντικείμενα που προκαλούν δέος ή θαυμασμό. Σε ορισμένες θρησκείες π.χ. οι πιστοί πιστεύουν και λατρεύουν μια "θεϊκή δύναμη" παρά κάποιο ή κάποιους προσωποποιημένους θεούς. Σε άλλες θρησκείες υπάρχουν μορφές που δεν είναι θεοί αλλά αντιμετωπίζονται από τους πιστούς με δέος και σεβασμό π.χ. ο Βούδας, ο Κομφούκιος, ο Μωάμεθ κ.λπ. (Giddens, 2002:571).

Η θρησκεία όμως, ως πανανθρώπινο φαινόμενο, διαδραματίζει σημαντικότατο ρόλο στην πνευματική ζωή του ανθρώπου και επηρεάζει βαθύτατα τον ανθρώπινο πολιτισμό καθώς είναι συνυφασμένη με την ανθρώπινη παρουσία στη γη. Ο άνθρωπος είχε ανέκαθεν πνευματική ζωή από την πρώτη στιγμή που εμφανίστηκε στη γη μέχρι σήμερα, ακόμα και αν δεν είχε συνείδηση της ύπαρξής της και δεν ήταν ικανός να εκφραστεί γι αυτή.

Σύμφωνα με τους "ουσιοκράτες" η θρησκεία αναφέρεται στις εξωτερικές εκδηλώσεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς που έχουν ως γενεσιουργό αιτία μια εσωτερική παρόρμηση που λέγεται "πίστη", ενώ οι "λειτουργιστές" υποστηρίζουν ότι η θρησκεία συντελεί στην ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών. Ο άνθρωπος επιζητεί την επικοινωνία με το Θείο ως από τη φύση του θρησκευτικό ον (homo religiosus). Η ουσία της θρησκείας είναι πραγματική και παράλληλα μη εμπειρική. Ως τέτοιη δεν μπορεί κανείς να τη μελετήσει, παρά μόνο να τη βιώσει (McCutcheon, 2006:12).

Από την αρχαιότητα και σε όλες τις περιόδους της ιστορίας, το θρησκευτικό συναίσθημα αποτέλεσε κίνητρο μετακίνησης των ανθρώπων προκειμένου να βιώσουν την επικοινωνία με το Θείο σε ιερούς τόπους. Όλες σχεδόν οι μεγάλες θρησκείες παρότρυναν τους πιστούς να επισκεφθούν ένα ιερό τόπο ώστε να ανακουφιστούν από όλες τις δυσκολίες, πνευματικές και μη. Η επίσκεψη στον ιερό τόπο είχε την έννοια της κάθαρσης, της εξαγοράς των αμαρτιών, της εκπλήρωσης ενός όρκου, της θεραπείας ή της ικανοποίησης κάποιου αιτήματος, ονομάστηκε *προσκύνημα* (pilgrimage).

Το *προσκύνημα* αποτελεί ένα ουσιαστικό τρόπο επικοινωνίας του ανθρώπου με το Θείο. Το προσκύνημα υπήρξε ανέκαθεν και εξακολουθεί να είναι ένα ταξίδι στο άγνωστο. Η αρχική πράξη του προσκυνήματος είναι να θέσει ο άνθρωπος τον εαυτό του στα χέρια της Θεότητας. Μέσα από αυτή την εκδήλωση πίστης, ο προσκυνητής αναζητά τη Θεότητα, μακριά από τις δομές της καθημερινής ζωής. Ο προσκυνητής επιδιώκει τη σωτηρία της ψυχής του μέσω της πραγματοποίησης ενός "φυσικού ταξιδιού", με κυρίαρχο το πνευματικό στοιχείο, την αγάπη για το Θείο και την απομάκρυνση από το χώρο των υλικών αναγκών (Μοίρα, 2003:88).

Το προσκύνημα προϋποθέτει τη μετάβαση του πιστού στο χώρο που θεω-

ρείται ιερό. Παραδοσιακά το προσκύνημα περιγράφεται ως ταξίδι με θρησκευτικό κίνητρο προς ένα ιερό μέρος, λόγω της ιδιαίτερης δράσης του Θεού ή μιας Θεότητας στο μέρος αυτό (Jackowski & Smith, 1992:93). Στο μέρος αυτό οι πιστοί πραγματοποιούν πράξεις αφοσίωσης και ευσέβειας. Είναι ένα ταξίδι με διττό προορισμό τόσο εξωτερικό - "πραγματικό", προς το ιερό μέρος, όσο και εσωτερικό - συμβολικό (Dubisch, 2000:49) προς την πνευματική ανύψωση.

Μετακινήσεις για θρησκευτικούς λόγους καταγράφονται από την προϊστορική εποχή. Τα μνήρ, οι μεγαλιθικοί σχηματισμοί και οι σπηλαιογραφίες είχαν την ίδια λειτουργία με αυτή των καθεδρικών ναών (Roussel, 1972). Στην αρχαιότητα οι Κέλτες απ' όλα τα μέρη της Ευρώπης συγκεντρώνονταν σε ιερά μέρη (δάση, σπήλαια, τόπους ταφής, πηγές και καταρράκτες κ.λπ.) όπου πραγματοποιούσαν τελετές, έκαναν προσφορές και θυσίες. Οι Γερμανικές φυλές συγκεντρώνονταν στο Ιρμινσούλ (Irminsul³) και στο ιερό της Ουψάλα (Uppsala⁴). Ο Ηρόδοτος περιέγραψε στις "Ιστορίες" του τη μετακίνηση χιλιάδων Αιγυπτίων, οι οποίοι έπλεαν στο Νείλο με τις αβύσσους τους με σκοπό να μεταβούν στο ναό της Μέμφιδος για την άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων τους. Στην αρχαία Αίγυπτο υπήρχαν πολλά ιερά όπως στην Άβυδο, την Ηλιόπολη, το Λούξορ, τις Θήβες, το Καρνάκ κ.ά. Συχνά οι πιστοί διέσχισαν μεγάλες αποστάσεις προκειμένου να λάβουν μέρος σε τελετουργίες με θρησκευτικό περιεχόμενο. Οι Ασσύριοι λατρεύαν τους θεούς τους στην Αλέππο και την Ιεράπολη (Συρία), ενώ οι Βαβυλώνιοι συγκεντρώνονταν στη Νιπούρ περίπου 160 χλμ. νοτιοανατολικά της Βαγδάτης, προσευχόμενοι για ειρήνη ή για να ζητήσουν από τους θεούς ακροήμερευση (Rinschede, 1992:54). Οι μετακινήσεις αυτές είναι γνωστές ως "ιεραποδημίες" (Πάρτριτζ, 2006:68).

Τα περισσότερα μέρη προσκυνήματος ήταν στην Ελλάδα. Στην αρχαία

-
3. Το Irminsul ήταν μια μεγάλη στήλη που χρησιμοποιούνταν σε θρησκευτικές πρακτικές λατρείας από τους πρώτους Αγγλοσάξονες. Θεωρείτο ότι συνέδεε τον ουρανό και τη γη. Καταστράφηκε από τον Καρλομάγνο το 772 μ.Χ. Η ακριβής της σημασία είναι άγνωστη, αν και μπορεί να συνδεθεί με την αγγλοσαξονική Θεότητα Irmin. βλ. *Irminsul* στο <http://en.wikipedia.org/wiki/Irminsul> πρόσβαση την 17/7/2008.
  4. Η Uppsala, σύμφωνα με τον Γερμανό χρονογράφο Αδάμ της Βρέμης, υπήρξε το κύριο ειδωλολατρικό κέντρο της Σουηδίας. Στο ναό της υπήρχαν πολλά είδωλα των θεών που λατρεύονταν εκεί όπως ο Όντιν (Odin) που ήταν ο βασιλιάς των Θεών, ο Φριγκ (Frigg), ο Θωρ (Thor), ο Τυρ (Tyr) και άλλοι. βλ. Adam, von Bremen. *History of the Archbishops of Hamburg-Bremen*, Francis J. Tschan (tr. & ed.) New York: Columbia University Press, 1959. OCLC 700044 στο Temple at Uppsala, http://en.wikipedia.org/wiki/Temple_at_Uppsala, πρόσβαση την 25/7/2008.

Ελλάδα τα προσκυνήματα διακρίνονταν σε δύο κατηγορίες, α) αυτά που προσήλκυαν μεμονωμένους προσκυνητές όπως τα μαντεία (π.χ. το μαντείο της Δωδώνης και το μαντείο των Δελφών) και τα ιερά του Ασκληπιού όπου οι πιστοί μετέβαιναν με την ελπίδα να θεραπευτούν⁵ και β) αυτά που προσήλκυαν ομάδες προσκυνητών όπως οι τοποθεσίες όπου διεξάγονταν μεγάλες θρησκευτικές-αθλητικές εκδηλώσεις όπως στην Ολυμπία (Ολύμπια), στους Δελφούς, στον Ισθμό (Ισθμία) και στη Νεμέα (Νέμεα) 6ος αι. π.Χ.-4ος αι. μ.Χ. Στην αρχαία Ελλάδα χρησιμοποιείτο η λέξη ιερό (hieron) με την έννοια του αγίου ή του ιερού, που εννοούσε μια περιοχή μεταξύ του επίγειου και του ιερού-ουράνιου κόσμου, όπου μπορούσε να υπάρξει "επικοινωνία" ανάμεσα στον άνθρωπο και στο Θεό. Έτσι οι αρχαίοι Έλληνες επισκέπτονταν το ιερό του Δία στη Δωδώνη και τους Δελφούς για να ζητήσουν χρησμό από το Μαντείο του Απόλλωνα, την Επίδαυρο, την Κω ή την Πέργαμο για να θεραπευθούν στο ναό του Ασκληπιού.

Οι κάτοικοι του Μεξικού αναζητούσαν τη λήτρευση στο ναό του Κουετζάλ (Quetzal⁶), οι κάτοικοι του Περού στο Κουζκο (Cuzco⁷) και οι Βολιβιανοί στη λίμνη Τιτικάκα. Από την εποχή του Μεσσιώνα, χιλιάδες πιστοί μετέβαιναν για θρησκευτικούς λόγους στον Άγιο Ιακώβο της Κομποστέλα (Santiago de Compostela) ή στη Μέκκα. Μάλιστα ο Βρετανός συγγραφέας G. Chaucer στο βιβλίο του "Παραμύθια του Καντέρμπουρ"⁸, περιγράφει μια

5. Ο Ασκληπιός ήταν γιός του θεού Απόλλωνα. Περισσότερα από 300 ιερά του, που ονομάζονταν Ασκληπιεία, υπήρχαν σε όλο τον τότε ελληνικό κόσμο. Παρόλα αυτά τα πιο σημαντικά, όπου η παρουσία του θεού ήταν εντονότερη, βρίσκονταν στην Επίδαυρο (Αργολίδα), στην Κω, στην Πέργαμο (Μ. Ασία) και στον Λεβήνα (Κρήτη). βλ. Υπουργείο Πολιτισμού, *Οδυσσεύς*, στο <http://odysseus.culture.gr>, πρόσβαση την 20/7/2008.
6. Ο Quetzal θεωρείτο από του αρχαίους λαούς των Μάγια και των Αζτέκων ως ο Θεός του αέρα και ως σύμβολο της καλοσύνης και του φωτός. Σε πολλές μεσο-αμερικανικές γλώσσες ο όρος σημαίνει πολύτιμος, ιερός και "εξυψωμένος". βλ. Pena, E. (2001). "Pharomachrus mocinno" (On-line), Animal Diversity Web. στο http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/accounts/information/Pharomachrus_mocinno.html, πρόσβαση 20/7/2008.
7. Το Cuzco, που βρίσκεται στην περουβιανές Άνδεις υπήρξε η πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας των Ίνκας. Υπήρξε ένα σύνθετο αστικό κέντρο με διακριτές διοικητικές και θρησκευτικές λειτουργίες. Από το 1983 όλη η πόλη είναι ενταγμένη στον Κατάλογο της UNESCO ως τμήμα της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. βλ. UNESCO, *City of Cuzco*, στο <http://whc.unesco.org/en/list/273>, πρόσβαση την 20/7/2008.
8. Chaucer, Geoffrey, *The Canterbury Tales, A Reader – Friendly Edition*, by Mur-

από τις ηρωίδες του, ως άτομο με μεγάλο κύρος, επειδή είχε πραγματοποιήσει προσκύνημα στον Άγιο Ιάκωβο της Κομποστέλλα. Οι προσκυνητές διακρίνονταν από ένα χτένι που φορούσαν ως σήμα επιβράβευσης (Lickorish & Jenkins, 2004:28).

Η χριστιανική θρησκεία επέδιδε ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε συγκεκριμένα μέρη από την αρχή της εμφάνισής της. Μάλιστα οι μελετητές της Βίβλου θεωρούν ότι η αρχή της Ιουδαϊκής-Χριστιανικής-Ισλαμικής ιστορίας ξεκινά με το προσκύνημα του Αβραάμ⁹, ο οποίος υπακούοντας στο λόγο του Θεού, μετέβη στη γη της επαγγελίας (Smith, 1992:7). Αργότερα, η Παλαιά Διαθήκη προτρέπει τους Ισραηλίτες να οργανώνουν προσκυνηματικά φεστιβάλ/εορτές στην Ιερουσαλήμ τρεις φορές το χρόνο¹⁰.

Η επίσκεψη σε ιερά μέρη αποτελούσε πάγια πρακτική των Χριστιανών από το θάνατο του Ιησού αλλά ιδιαίτερα από το 313 μ.Χ. όταν υπεγράφη το διάταγμα των Μεδιολάνων (Pusztai, 2004:61).

Τα χριστιανικά προσκυνήματα χρονολογούνται από το 2ο αιώνα, αρχικά προς την Ιερουσαλήμ, αργότερα στη Ρώμη και στη συνέχεια προς ιερά μέρη όπου υπήρχαν λείψανα αγίων, μαρτύρων κ.λπ. Η προσκυνηματική κίνηση διατηρήθηκε ακόμα και κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα (αν και μειωμένη σε αριθμό), με μεγαλύτερη ισχύ την περίοδο των Σταυροφοριών και αυξημένους αριθμούς και προς άλλα ιερά όπως τον Άγιο Ιάκωβο της Κομποστέλλα και το Canterbury (Smith, 1992:7).

Μετά την τουρκική κατάληψη της Ιερουσαλήμ, ο Πάπας ανακοίνωσε ότι η "Ιερή Πόλη" έχει καθαγιαστεί γεγονός που δημιούργησε ένα από τα μεγαλύτερα προσκυνήματα στον κόσμο. Σκοπός της δήλωσης αυτής ήταν να διατηρηθεί η Ιερουσαλήμ ως βάση της χριστιανοσύνης (Vukonic, 1996:119). Αν και δεν υπάρχουν ακριβή στοιχεία για τον αριθμό των προσκυνητών, οι αριθμοί υπήρξαν πραγματικά μεγάλοι. Αναφέρεται ότι στη Ρώμη κατά τον εορτασμό του Ιωβηλαίου το 1600 καταγράφηκαν σε 18 καταλύματα προσκυνητών (hospices/hostels) 25.000 γυναίκες και 440.000 άνδρες.

Τα ταξίδια που πραγματοποιούνταν για την έκφραση του θρησκευτικού αισθήματος ήταν γεμάτα από δυσκολίες και αντιξοότητες και πολλές φορές

---

phy M. στο <http://academic.brooklyn.cuny.edu/webcore/murphy/canterbury/πρόσβαση> την 27/7/2008.

9. American Standard Version of the Holy Bible (1901). *Deuteronomy 16*, στο <http://www.ccel.org/ccel/bible/asv.Deut.16.html>, πρόσβαση την 17/7/2008.

10. Προσφορές και εορταστικές εκδηλώσεις και οδηγίες για την πραγματοποίηση τριών ετήσιων προσκυνημάτων, στο <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=292&letter=D#824>, πρόσβαση την 19/11/2007.

καθίσταντο περιπετειώδη, ανάλογα βέβαια με την ιστορική περίοδο στην οποία λάμβαναν χώρα. Οι αντιξοότητες όμως αυτές ενίσχυαν τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των πιστών-ταξιδιωτών και συνέδραμαν τον πιστό να παραμένει στο χώρο της πειθαρχίας, της ευλάβειας και της εγκράτειας που επέβαλε η θρησκεία.

Έτσι τα ταξίδια για θρησκευτικούς σκοπούς ικανοποιούσαν ψυχική ανάγκη και η πραγματοποίησή τους θεωρείτο λυτρωτική πράξη. Βέβαια οι λόγοι του προσκυνήματος ήταν συχνά διττοί δηλαδή η ικανοποίηση πνευματικών αναγκών αλλά και η ικανοποίηση υλικών αναγκών. Ο Edward Said (1979) έγραψε για τα ταξίδια Γάλλων και Βρετανών περιηγητών του περασμένου αιώνα στην Ανατολή και τους Αγίους Τόπους "Κάθε προσκυνητής βλέπει τα πράγματα με τον δικό του τρόπο, ωστόσο υπάρχουν όρια στο τι μπορεί να αντιπροσωπεύει το προσκύνημα, στο σχήμα και τη μορφή που μπορεί να λάβει και στις αλήθειες που μπορεί να αποκαλύψει". Η παραπάνω πρόταση δίνει το περίγραμμα μιας δραστηριότητας που, όσο κι αν άλλαξε με το πέρασμα του χρόνου, διατηρεί ακόμη και σήμερα αρκετά από τα αρχαία χαρακτηριστικά της. Είναι πράγματι, δύσκολο να βρεθεί άλλη ανθρώπινη συνήθεια τόσο διαδεδομένη στο χώρο και τόσο ανθεκτική στο χρόνο όσο το ταξίδι σε ιερούς τόπους με στόχο το προσκύνημα. Από την αρχαιότητα έως σήμερα, παραμένει σταθερή η πεποίθηση ότι η δέηση ή η τέλεση των θρησκευτικών καθηκόντων είναι αποτελεσματικότερη όταν λαμβάνει χώρα σε κάποιους συγκεκριμένους τόπους δηλαδή στους τόπους όπου γεννήθηκαν, πέθαναν, θαυματουργήσαν, μαρτύρησαν ή απλώς εμφανίστηκαν θεοί και άγιοι, στα σημεία όπου υπήρχαν αγάλματα, ναοί, εκκλησίες, λείψανα αγίων ή θαυματουργές εικόνες, στα μέρη όπου διαδραματίστηκαν τα σημαντικότερα γεγονότα της ιστορίας κάθε θρησκείας (Μοίρα, 2002:3).

Οι Χριστιανοί μετέβαιναν στους Αγίους Τόπους με κάθε μέσο, στερούμενοι συχνά ακόμα και την τροφή, υπομένοντας όλες τις κακουχίες του ταξιδιού, προκειμένου να προσκυνήσουν στον ιερό τόπο. Τον 4ο αιώνα το ταξίδι στους Αγίους Τόπους, προϋπέθετε πολύχρονη ψυχική και υλική προεργασία και μπορούσε να κοστίζει στον πιστό ακόμη και το θάνατο. Σύμφωνα με το Γάλλο ιστορικό Braudel (1996) το θαλάσσιο ταξίδι, το 16ο αιώνα, από τη Βενετία έως τους Αγίους Τόπους διαρκούσε κατά μέσο όρο 43 ημέρες, ενώ για την επιστροφή απαιτούνταν τουλάχιστον 93 ημέρες. Σήμερα η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η δημιουργία σύγχρονων μέσων μετακίνησης έχουν μετατρέψει το ταξίδι-προσκύνημα σε ευχάριστη μετακίνηση. Ένα ακόμα στοιχείο που συνδέεται με τα παραπάνω είναι η μαζικότητα. Το 2006 περίπου 3 εκατομμύρια προσκυνητές επισκέφτηκαν τη Μέκκα (Rauner, 2007), ενώ το 1939 αριθμούσαν μόλις 60 χιλιάδες (Ελευθεροτυπία, 1997). Σύμφωνα με υπολογισμούς

στο Βατικανό συνέρρευσαν για το Ιωβηλαίο του 2000 περίπου 20-30 εκατομμύρια προσκυνητές (Μοίρα, 2003:94). Το προσκύνημα των Ινδουιστών στις όχθες του Γάγγη στο Αλλαχαμπάντ συγκέντρωσε, τον Ιανουάριο του 2007, δέκα εκατομμύρια προσκυνητές. Μάλιστα σύμφωνα με τα ΜΜΕ τα πλήθη ήταν τόσο μεγάλα ώστε ήταν ορατά από το διάστημα (Dickey, 2007).

Η επικοινωνία με το ιερό ή Θείο, ο περιορισμός της απόστασης ανθρώπου και Θεού, ικανοποιεί ένα πλήθος συναισθημάτων και καλύπτει ένα πλήθος ψυχικών και συναισθηματικών αναγκών, που συνδέονται άμεσα με την ίδια την ύπαρξη του ανθρώπου.

3.2. Η γεωγραφία των θρησκειών

Η θρησκεία, ως πανανθρώπινο φαινόμενο, διαδραματίζει σημαντικότατο ρόλο στην πνευματική ζωή του ανθρώπου και καθίσταται βασική παράμετρος στη διαμόρφωση του πολιτισμού καθώς είναι συνυφασμένη με την ανθρώπινη παρουσία στη γη.

Σύμφωνα με τη σχετική πηγή (International Bulletin of Missionary Research, 2000) οι Χριστιανοί το 2000 ανέρχονταν σε 1.999.566.000 και οι μη Χριστιανοί στα 4.055.483.000 άτομα. Από το σύνολο των Χριστιανών 1.057.328.093 είναι Καθολικοί, 215.128.717 είναι Ορθόδοξοι, 342.001.605 είναι Προτεστάντες και 79.649.642 Αγγλικανοί. Από τους μη Χριστιανούς, 1.188.240.000 είναι Μουσουλμάνοι, 811.336.265 είναι Ινδουιστές και 359.981.757 είναι Βουδιστές.

Οι σημαντικότερες μονοθεϊστικές θρησκείες είναι ο Χριστιανισμός, με τις διαφορετικές εκκλησίες (Ρωμαιοκαθολικοί, Προτεστάντες, Ορθόδοξοι, κ.λπ.), ο Ισλαμισμός και ο Ιουδαϊσμός. Στις μεγάλες θρησκείες κατατάσσονται επίσης ο Βουδισμός και ο Ινδουισμός. Παράλληλα, όπως φαίνεται και από τον παραπάνω πίνακα, υπάρχει και ένα μεγάλος αριθμός από δόγματα, πίστεις, λατρείες, μύθους, ομάδες, αιρέσεις κ.λπ. κυρίως μεταξύ των κατοίκων των υπό ανάπτυξη κρατών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Οι θρησκείες στον παγκόσμιο χάρτη

	2000	2025	%	2050	%	ΧΩΡΕΣ
Παγκόσμιος πληθυσμός	6.055.049.000	7.823.703.000		8.909.095.000		238
Ρωμαιο-Καθολικοί	1.057.328.093	1.361.965.255	17,4	1.564.603.495	17,6	235
Προτεστάντες	342.001.605	468.632.927	6,0	574.418.922	6,4	233
Ορθόδοξοι	215.128.717	252.715.940	3,2	266.806.050	3,0	135
Αγγλικανοί	79.649.642	113.746.355	1,5	145.983.770	1,6	166
Χριστιανοί (σύνολο)	1.999.563.838	2.616.670.052	33,4	3.051.564.342	34,3	238
Μουσουλμάνοι	1.188.240.000	1.784.876.000	22,8	2.229.281.610	25,0	204
Ινδουιστές	811.336.265	1.049.230.740	13,4	1.175.297.850	13,2	114
Βουδιστές	359.981.757	418.344.730	5,3	424.607.060	4,8	126
Εβραίοι	14.434.039	16.053.350	0,2	16.694.500	0,2	134
Αθεϊστές	150.089.508	159.544.080	2,0	169.150.200	1,9	161
Άθρησκοι	768.158.954	875.120.895	11,2	887.994.945	10,0	236
Νέες θρησκείες	102.356.297	114.720.210	1,5	118.845.140	1,3	60
Θρησκείες φυλών	228.366.515	277.247.150	3,5	303.598.980	3,4	142
Μη Χριστιανοί (σύνολο)	4.055.485.152	5.207.032.948	66,6	5.857.530.658	65,7	238

Πηγή: Barrett, D.A. & Kurian, G. & Johnson, T. (2001). *World Christian Encyclopedia (2nd edition)*. New York: Oxford University Press, 2 vols.

Επεξεργασία/παρουσίαση/επικαιροποίηση: Π. Μοίρα, 2006

3.2.1. Μονοθεϊστικές θρησκείες

Οι τρεις σημαντικότερες μονοθεϊστικές θρησκείες της παγκόσμιας ιστορίας είναι ο Ιουδαϊσμός, ο Χριστιανισμός και ο Ισλαμισμός. Είναι χαρακτηριστικό στοιχείο ότι και οι τρεις αυτές θρησκείες έχουν ως τόπο "γέννησης" την περιοχή της Μέσης Ανατολής. Η κάθε μία από αυτές άσκησε επίδραση στην άλλη.

Οι μονοθεϊστικές θρησκείες επικεντρώνονται σε μια Θεότητα ή προφήτη-απεσταλμένο της Θεότητας και επιβάλλουν στους πιστούς το προσκύνημα, το οποίο πλαισιώνεται από τη συμμετοχή σε τελετές και εορταστικές εκδηλώσεις. Συνήθως οι θρησκείες καθιερώνουν συγκεκριμένους τόπους ως ιερούς και κατευθύνουν το προσκύνημα των πιστών σε αυτούς. Οι συγκεκριμένοι αυτοί τόποι καθιερώνονται ως θρησκευτικά κέντρα (Μοίρα, 2007:154).

Τα κυριότερα θρησκευτικά κέντρα είναι γνωστά ως "ιερά μέρη" προσκυνητών. Τα κέντρα αυτά αναπτύσσονται σε δύο βασικές κατευθύνσεις (Vukonic, 1996:22): α) ως *κλειστά κέντρα*, τα οποία είναι προσιτά μόνο σε ιερείς και άλλους θρησκευτικούς διδασκάλους και β) ως *μέρη προσκυνήματος* για μεγάλο αριθμό ανθρώπων/πιστών.

Τα θρησκευτικά κέντρα είναι δυνατόν να διακριθούν περαιτέρω, ανάλογα με τη σπουδαιότητά τους σε:

- α. *θρησκευτικά κέντρα παγκόσμιας και διεθνούς σημασίας*, που συνήθως είναι ένα για κάθε θρησκεία (π.χ. Μέκκα για τους Μουσουλμάνους, Ιερουσαλήμ για τους Χριστιανούς και τους Εβραίους, Βατικανό για τους Καθολικούς κ.λπ.) και
- β. *σε θρησκευτικά κέντρα περιφερειακής ή τοπικής σημασίας*, από τα οποία μπορεί να υπάρχουν δεκάδες για κάθε μια θρησκεία (π.χ. η Φατίμα, η Λούρδη για τους Καθολικούς, η Γιάσνα Γκόρα (Yasna Gora/Czestochowa) για τους Καθολικούς κυρίως της Πολωνίας, η Μεδίνα και το Τέμενος του Ομάρ για τους Μουσουλμάνους (Henderson, 2003:448), η Τήνος για τους Ορθόδοξους και τους Καθολικούς κ.λπ.).

3.2.1.1. Ιουδαϊσμός

Ο Ιουδαϊσμός είναι η αρχαιότερη από τις μονοθεϊστικές θρησκείες. Εμφανίστηκε περίπου γύρω στο 1.000 π.Χ. ως πίστη ενός νομαδικού λαού σε ένα μοναδικό και παντοδύναμο Θεό που απαιτεί την υπακοή σε αυστηρούς κανόνες ηθικής και εδραιώθηκε ως ένα θρήσκευμα βασισμένο στη Βίβλο (Cowling, 2006:265).

Θρησκευτικό κέντρο του Ιουδαϊσμού είναι το "Τείχος των Δακρύων" στην Ιερουσαλήμ, η οποία υπήρξε η πρωτεύουσα και η άγια πόλη των Ισραηλιτών και του νοτίου βασιλείου του Ιούδα. Το "Τείχος των Δακρύων" είναι τα εξωτερικά τείχη του περιβόλου του ναού του Σολομώντα που σώζονται μέχρι σήμερα και αποτελούν τον ιερότερο προσκυνηματικό τόπο των Εβραίων.

Η ιστορία του ναού στο λόφο Μοριά ως Ιουδαϊκού λατρευτικού χώρου

άρχισε από το 10ο αιώνα π.Χ., όταν ο βασιλιάς Δαβίδ τον αγόρασε με σκοπό να στήσει πάνω του το Θυσιαστήριο του Γιαχβέ¹¹. Το 960 π.Χ. ο βασιλιάς Σολομώντας έκτισε στη θέση του θυσιαστήριου ένα Ναό που έμεινε γνωστός με το όνομα "Ναός του Σολομώντα" και ο οποίος αποτέλεσε το μοναδικό λατρευτικό κέντρο του Ιουδαϊσμού. Αυτός ο πρώτος Ναός καταστράφηκε από τους Βαβυλώνιους το 586 π.Χ. και ξαναχτίστηκε λίγα χρόνια αργότερα, το 524 π.Χ. από τον Ζωροβάβελ¹². Το 47 π.Χ. ο βασιλιάς Ηρώδης, κατεδάφισε τον παλιό Ναό και ανήγειρε στη θέση του ένα μεγαλύτερο και επιβλητικότερο. Ο ναός αυτός καταστράφηκε το 70 μ.Χ. από τους Ρωμαίους, οι οποίοι τον λεηλάτησαν και τον πυρπόλησαν. Ίχνη του ναού αυτού είναι το "Τείχος των Δακρύων" ή "Δυτικό Τείχος".

3.2.1.2. Ο Χριστιανισμός

Ο Χριστιανισμός είναι η θρησκευτική πίστη που αναγνωρίζει ως ιδρυτή και κεντρικό πρόσωπο του συνόλου της διδασκαλίας της, τον Ιησού Χριστό. Ο Χριστιανισμός αποτελεί μία από τις τρεις θρησκείες της "Ιστορικής Αποκαλύψεως του Θεού" οι οποίες είναι ταυτόχρονα και μονοθεϊστικές, δηλαδή θεμελιώνονται στη λατρεία του ενός και μόνου Θεού. Στην πραγματικότητα, η πίστη στον ένα και μοναδικό Θεό, πέρασε από τον Ιουδαϊσμό στον Χριστιανισμό και κατόπιν στον Ισλαμισμό.

Τα ιερά κείμενα του χριστιανισμού ονομάζονται "Αγία Γραφή". Αυτή, αποτελείται από δύο μέρη την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη. Η Καινή Διαθήκη, αποτελείται από 27 βιβλία, τα τέσσερα από τα οποία ονομάζονται "Ευαγγέλια", επειδή εστιάζονται στο χαρμόσυνο μήνυμα της ενανθρώπισης του ίδιου του Θεού.

11. Αργότερα ο Γαδ συμβούλευσε το Δαβίδ να φτιάξει θυσιαστήριο στο αλώνι του Ορνά (Ορνάν) του Ιεβουσαιού (Β' Σαμουήλ 24:18-25, Α' Χρονικών 21:18-30). βλ. Βιβλική εγκυκλοπαίδεια, λήμμα *Γαδ*, στο http://www.jesuslovesyou.gr/Bible_club/Encyclopedia/People/Men/C/Gad.htm πρόσβαση την 05/06/2007.

12. Ο Ζωροβάβελ ή Σασαβασσάρ ήταν γιός του Σαλαθιήλ και εγγονός του βασιλιά του Ιούδα. Διορίστηκε από τον Κύρο έπαρχος της Ιουδαίας και επιστάτης για τα σκεύη του Ναού του Θεού. Αυτός ανέλαβε την επίβλεψη και το συντονισμό για την ανακατασκευή και λειτουργία του ναού. Έσδρας 5:2 και 6:16-22. βλ. Μυριόβιβλος, *Η Παλαιά Διαθήκη, Έσδρας Α'* στο <http://www.myriobiblos.gr/bible/ot/chapter.asp?book=15&page=5> και <http://www.myriobiblos.gr/bible/ot/chapter.asp?book=15&page=6>, πρόσβαση την 05/06/2007 και Βιβλική εγκυκλοπαίδεια, λήμμα *Ζωροβαβέλ*, στο http://www.jesuslovesyou.gr/Bible_club/Encyclopedia/People/Men/Z/Zerubbabel.htm πρόσβαση την 05/06/2007.

Για τη Χριστιανική θρησκεία τόποι προσκυνήματος είναι αυτοί που συνδέονται με τη ζωή, τη διδασκαλία, το θάνατο και την ανάσταση του Ιησού Χριστού. Οι τόποι αυτοί εντοπίζονται στην Ιερουσαλήμ και στην ευρύτερη περιοχή της δηλαδή στη Ναζαρέτ, τη γενέθλια πόλη του Χριστού, στη θάλασσα της Γαλιλαίας, στην Καισάρεια, στη Βηθλεέμ, στη Σαμάρεια, στην Καπερναούμ, κ.λπ.

Επίσης πέραν της Ιερουσαλήμ και άλλοι σημαντικοί τόποι αποτελούν χώρους προσκυνήματος για τη Χριστιανική θρησκεία. Οι τόποι συνδέονται με τη δράση και το θάνατο των αποστόλων, μαρτύρων, αγίων κ.λπ. και βρίσκονται κυρίως στην Ευρώπη.

3.2.1.3. Ο Ισλαμισμός

Στη χερσόνησο της Αραβίας πριν από την επικράτηση του ισλαμισμού επικρατούσε ένας συνδυασμός ανιμισμού (λατρεία πνευμάτων) και πολυθεϊσμού. Οι κάτοικοι πίστευαν στα πνεύματα που κατοικούσαν στα δένδρα και στις πηγές των οάσεων. Επίσης πίστευαν στη δύναμη των ιερών λίθων που ήταν δυνατό να μεταδοθεί στον πιστό με το άγγιγμό. Ένας τέτοιος ιερός λίθος ήταν ο Κααμπά στη Μέκκα, που αναπτύχθηκε σε κεντρικό προσκύνημα.

Ο Μωάμεθ, ο ιδρυτής του Ισλαμισμού, κήρυξε ότι ο Αλλάχ είναι ο μοναδικός Θεός και θεωρούσε βλασφημία τη λατρεία οποιουδήποτε άλλου θεού. Ο Μωάμεθ μετέτρεψε τον Κααμπά στη Μέκκα¹³ σε τόπο λατρείας του Αλλάχ και κατέστησε αυτόν τον τόπο κέντρο της νέας θρησκείας (Βασίλειοφ, χχ.Α':257-265).

"Το πρώτο ιερό καταφύγιο της ανθρωπότητας ήταν η Μπάκα (Μέκκα), ένα ευλογημένο μέρος που οδηγούσε τους λαούς"

(Κοράνι 3:96) στο Harpur, J. (2005), *Ιεροί Τόποι*, εκδ. Κοχλίας, σελ. 202

Ο Κααμπά (Kaaba) είναι μία κυβόσχημη κατασκευή¹⁴ (10 × 12 × 15 μ.), στο κέντρο του τζαμιού Masjid Al-Haram, χωρίς παράθυρα. Για τους μουσουλμάνους η Κααμπά είναι ο "οίκος του Θεού", το σημείο όπου το Θείο αγ-

---

13. Η Μέκκα στη δυτική Σαουδική Αραβία και πρωτεύουσα της επαρχίας Hejaz κοντά στη Τζέντα είναι η γενέθλια πόλη του Μωάμεθ.

14. Είναι το μικρότερο και πιθανότατα το απλούστερο (κατασκευαστικά) θρησκευτικό μνημείο που κατασκευάστηκε ποτέ.

γίζει τα εγκόσμια (Buresi, 2007:25). Ισχυρίζονται ότι κτίσθηκε από τους πατριάρχες Αβραάμ και Ισμαήλ (από τους οποίους οι Άραβες θεωρούν ότι κατάγονται), πάνω σε θεμέλια που πρωτοτέθηκαν από τον Αδάμ. Σύμφωνα με τον πέμπτο στύλο¹⁵ του Ισλάμ κάθε μουσουλμάνος οφείλει να επισκεφθεί την ιερή πόλη και να προσκυνήσει τον Κααμπά, μία τουλάχιστον φορά στη ζωή του, εφόσον είναι υγιής και έχει την οικονομική δυνατότητα να πραγματοποιήσει το ταξίδι. Το προσκύνημα αυτό είναι γνωστό ως ιερή αποδημία ή Χάτζ (Hajj) και λαμβάνει χώρα στο πρώτο δεκαήμερο του Dhu al-Hijja δηλ. του τελευταίου σεληνιακού μήνα του Ισλαμικού ημερολογίου. Σύμφωνα με τον Aziz (στο Henderson, 2003:448) κάθε χρόνο ταξιδεύουν για το ετήσιο Χάτζ στη Σαουδική Αραβία περισσότεροι από ένα εκατομμύριο προσκυνητές.

Άλλο σημαντικό θρησκευτικό κέντρο του Ισλαμισμού είναι η πόλη Μεδίνα στην οποία βρίσκεται ο τάφος του Μωάμεθ. Η Μουσουλμανική θρησκεία συνιστά στους πιστούς να επισκέπτονται τη Μεδίνα που βρίσκεται 230 μίλια βόρεια της Μέκκας, είτε πριν είτε μετά το Χατζ.

Τέλος, σημαντικό κέντρο για τους Μουσουλμάνους είναι και το τζαμί του Θόλου του Βράχου (Dome of the Rock) ή Τέμενος του Ομάρ, στην Ιερουσαλήμ. Το τέμενος αυτό αναγέρθηκε πάνω στο σημείο, απ' όπου θεωρείται ότι ο Μωάμεθ ανέβηκε στον ουρανό. Ο χρυσός θόλος που αποτελεί και το κυριότερο χαρακτηριστικό του κτίσματος, στηρίζεται στο οκταγωνικό κτίριο, στο οποίο φυλάσσονται ιερά κειμήλια των μουσουλμάνων μεταξύ των οποίων και ο βράχος επάνω στον οποίο ο Αβραάμ επρόκειτο να θυσιάσει τον υιό του στο Θεό (Μοίρα, 2000:214).

3.2.2. Άλλες θρησκείες

3.2.2.1. Ο Ινδουισμός

Ο Ινδουισμός δεν αποτελεί μια ενιαία θρησκεία. Ουσιαστικά περιλαμβάνει ένα

---

15. Οι στύλοι του Ισλάμ είναι οι πέντε θεμελιώδεις υποχρεώσεις των μουσουλμάνων. Ο πρώτος είναι η αναφώνηση της ισλαμικής πίστης, ο δεύτερος είναι πέντε δημόσιες προσευχές την ημέρα ύστερα από τελετουργικό νίψιμο, ο τρίτος είναι η τήρηση της νηστείας του Ραμαζανιού, που διαρκεί ένα μήνα, στη διάρκεια του οποίου δεν επιτρέπεται η λήψη τροφής και νερού ολόκληρη τη μέρα, ο τέταρτος είναι η προσφορά ελεημοσύνης και τέλος η υποχρέωση του πιστού να κάνει ένα προσκύνημα στη Μέκκα, τουλάχιστον μια φορά στη ζωή του (Giddens, 2002:575).

πολυσύνθετο σύνολο παραδόσεων της Ινδίας που διαμορφώθηκαν στη διάρκεια των αιώνων γύρω από την κοιλάδα του Ινδού ποταμού και επηρέασαν τη θρησκευτική και κοινωνική ζωή των κατοίκων. Η ιστορία του Ινδουισμού ξεκινά από τον πολιτισμό που άκμασε με επίκεντρο την κοιλάδα του Ινδού ποταμού από το 3.000-1.500 π.Χ. Στην περιοχή αυτή η θρησκευτική ζωή συνίστατο στη λατρεία του Θεού ως γενεσιουργού δύναμης ζωής. Οι παραδόσεις αυτές περιέχονται στα ιερά βιβλία τους που είναι γνωστά ως Βέδες και ως Ουπανισάδες. Τα στοιχεία που συνθέτουν την επικρατούσα μορφή του Ινδουισμού αναπτύχθηκαν από το 500 π.Χ. μέχρι το 500 μ.Χ. Στην περίοδο αυτή άρχισε να παράγεται ένας σημαντικός αριθμός κειμένων που καθορίζουν με κάθε λεπτομέρεια τους κανόνες που διέπουν την κοινωνική και θρησκευτική ζωή. Οι κανόνες αυτοί επιβάλλουν τη λατρεία των θεοτήτων, την τιμή και τις προσφορές προς τους βραχμάνους, το προσκύνημα σε ιερά μέρη, κ.λπ.

Κατά την ινδουιστική κοσμοθεωρία το "ιερό" βρίσκεται παντού και εντοπίζεται όχι μόνο σε ναούς ή θρησκευτικά ομολόγια αλλά και στη φύση (πέτρες, δέντρα, βουνά ή ποτάμια). Συχνά το ιερό εμφανίζεται με τη μορφή κάποιου μυστηριώδους ποταμού ή πηγής ή ακόμα και βράχου με αποτέλεσμα οι ποταμοί αυτοί να θεωρούνται ως ιεροί με σημαντικότερο τον ποταμό Γάγγη. Τα μνημεία ή οι πόλεις που είναι κτισμένες στις όχθες των ποταμών θεωρούνται ιερά και εκλαμβάνονται ως σημεία "περάσματος" από τον κόσμο των ζωντανών στον κόσμο των νεκρών (Wattier, 2005:154-155).

Ένα τέτοιο σημείο είναι η ιερή πόλη Μπεναρές (Βαρανάσι) στις όχθες του ποταμού Γάγγη η οποία θεμελιώθηκε από τον Σίβα, το δημιουργό του Σύμπαντος και θεωρείται από τους Ινδουιστές ως "η γη του ιερού φωτός". Το Βαρανάσι αποτελεί το μεγαλύτερο προσκυνηματικό κέντρο της Ινδίας (Μοίρα, 2000:158). Κάθε Ινδουιστής κάνει ένα τουλάχιστον προσκύνημα στη ζωή του στο Γάγγη. Τα στοιχεία για το 2002 δείχνουν ένα εκατομμύριο αφίξεις προσκυνητών που προσήλθαν για να εξαγνισθούν στο Γάγγη. Επίσης, σύμφωνα με τους Ινδουιστές, ο ταχύτερος δρόμος για την απελευθέρωση της ψυχής από περαιτέρω γέννηση είναι ο θάνατος στο Βαρανάσι και το σκόρπισμα της στάχτης τους στο Γάγγη. Έτσι πολλοί πιστοί έρχονται στην πόλη προκειμένου να περάσουν τις τελευταίες τους μέρες (Duncan, 2000:2).

Ο Ινδουϊσμός πλαισιώνεται από πλήθος θρησκευτικών εκδηλώσεων που συνήθως κορυφώνονται με λιτανεία. Τέτοιες εκδηλώσεις που συνδέονται με γεγονότα-σταθμούς της Ινδουιστικής πίστης είναι η εορτή Τζανμαστάμι, που αναφέρεται στα γενέθλια του θεού Κρίσνα, η εορτή Ντουσέχρα που αναφέρεται στη νίκη του Ράμα και του στρατού των πιθήκων κατά του δαίμονα-βασι-

λιά Ραβάνα, η Κουμπ Μέλα¹⁶ και η Πούρνα Κουμπ Μέλα στο Αλλαχαμπάντ (Warrier, 2005:155) που προσελκύει το μεγαλύτερο αριθμό προσκυνητών.

3.2.2.2. Ο Βουδισμός

Ο Βουδισμός θεμελιώθηκε τον 5ο π.Χ. αιώνα (Williams, 2005:188). Αποτελεί ένα σύνολο παραδόσεων που αναπτύχθηκαν στο διάστημα της μακρόχρονης πορείας του και διαμορφώθηκαν σε μια θρησκευολογική θεωρία που σχετίζεται με τον ιδρυτή της το Βούδα. "Βούδας" σημαίνει "αφυπνισμένος" και δεν είναι όνομα προσώπου. Ο όρος "Βούδας" αποδόθηκε ως τίτλος σε μια ιστορική προσωπικότητα, τον Σιντάρτα Γκαουτάμα (Siddhartha Gautama). Ο Σιντάρτα, γιος ηγεμόνα μιας φυλής των Ινδών, όταν συνειδητοποίησε πως η ζωή αρχίζει με τη γέννηση και καταλήγει στη φθορά, στην αρρώστια, στα γηρατειά και στο θάνατο, και ότι αυτή η θλιβερή κατάσταση διαιωνίζεται με τις μετενσαρκώσεις, εγκατέλειψε το παλάτι. Επίσης εγκατέλειψε και τον τρόπο ζωής που είχε και αναζήτησε τη γνώση και τον τρόπο λύτρωσης από τον κύκλο των μετενσαρκώσεων. Έτσι απέκτησε τη "φύτιση", έγινε δηλαδή "Βούδας". Ο φωτισμός αυτός θεωρείται ένα είδος γνώσης.

16. Τα φεστιβάλ - προσκυνήματα σε ιερά μέρη στην Ινδία καλούνται melas και αποτελούν ζωτικό τμήμα της παράδοσης του προσκυνήματος των Ινδουιστών. Τα melas προσελκύουν τεράστιους αριθμούς προσκυνητών. Το μεγαλύτερο φεστιβάλ είναι η Κουμπ Μέλα (Kumbh Mela) που πραγματοποιείται σε 4 πόλεις κυκλικά ανά 3 έτη (3 × 4): στο Πραγιάνγκ (Prayag), στο Αλλαχαμπάντ (Allahabad) στη συμβολή των 3 ιερών ποταμών - Γάγγη (Ganga), Γιάμουνα (Yamuna) και του μυθικού Σαρσβάτι (Saraswati), στο Haridwar στο σημείο όπου ο Γάγγης εισέρχεται στις πεδιάδες από τα Ιμαλάια, στο Ujjain στις όχθες του ποταμού Shipra και στο Nasik στις όχθες του ποταμού Godavari. Βλ. Gray, M., *Sacred Sites and Pilgrimage Traditions of the World*, <http://www.sacredsites.com>, πρόσβαση την 20/7/2008.

Η γέννηση της Kumbha Mela ανάγεται σύμφωνα με τους μύθους στην εποχή της δημιουργίας του σύμπαντος. Πριν από εκατοντάδες χρόνια, οι θεοί και οι δαίμονες συμφώνησαν να δουλέψουν από κοινού για να μαζέψουν το νέκταρ της αθανασίας από τον Γαλαξία και να το μοιραστούν εξίσου. Όμως όταν εμφανίστηκε η κούπα (Kumbha) με το νέκταρ οι δαίμονες την έκλεψαν και οι θεοί άρχισαν να τους καταδιώκουν. Ακολούθησε μάχη στους ουρανούς για την κατοχή της κούπας επί 12 μέρες και 12 νύχτες (που ισοδυναμούν με 12 ανθρώπινα χρόνια). Λέγεται ότι κατά τη διάρκεια της μάχης έπεσαν σταγόνες νέκταρ σε τέσσερα μέρη το Prayag, το Haridwar, το Ujjain και το Nasik. Έτσι η Κουμπ Μέλα λαμβάνει χώρα στις 4 αυτές περιοχές όπου έπεσαν οι σταγόνες του νέκταρ, στο <http://www.indiainfoweb.com/festivals/kumbh-mela/history.html>, πρόσβαση την 20/7/2008.

Σύμφωνα με την παράδοση, ο ίδιος ο Βούδας καθόρισε ως προσκυνηματικά κέντρα τους τόπους όπου έζησε. Αυτά είναι η περιοχή Λουμπίνι (Lumbini¹⁷) στο Νεπάλ, όπου γεννήθηκε το 623 π.Χ., η Μποντγκάγια (Bodh Gaya ή Buddhagaya¹⁸) όπου έλαβε τη φώτιση, η Σαρνάθ (Sarnath), όπου κήρυξε για πρώτη φορά και η Κουσινγκάρα (Kushinigar ή Kusinara), όπου πέθανε (και οι τρεις στην Ινδία). Και οι τέσσερις τοποθεσίες αποτελούν κύριο προσκυνηματικό κέντρο των Βουδιστών (Khoon, 2002:15; Dhammika, 1992). Από τους τόπους αυτούς οι κήποι Λουμπίνι και το συγκρότημα του ναού Μαχαμπόντι (Mahabodhi) στη Μποντγκάγια, έχουν χαρακτηριστεί από την UNESCO ως μνημεία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Μάλιστα η UNESCO ενθαρρύνει την ινδική κυβέρνηση να υποβάλλει πρόταση για ένταξη στον Κατάλογο και άλλων θέσεων που συνδέονται με τη ζωή του Βούδα στην Ινδία όπως τη Σαρνάθ (Sarnath) η οποία ήδη υπάρχει στον προσωρινό Κατάλογο της (WHC, 2005:76; UNESCO/WHC, 2005).

Επίσης σημαντικά για τον Βουδισμό θεωρούνται τα μέρη που συνδέονται με τη ζωή και τη διδασκαλία του Βούδα στη Σρι Λάνκα, όπως η ιερή πόλη Κάντι (Kandy), στο ναό της οποίας φυλάσσεται το δόντι του Βούδα, η κορυφή του Αδάμ επίσης στη Σρι Λάνκα, το ιερό βουνό Mihintale στην Ανουρανπούρα (Anuradhapura) κ.ά. Μάλιστα η ιερή πόλη Κάντι¹⁹ και η ιερή πόλη Ανουρανταπούρα²⁰ είναι ενταγμένες στον Κατάλογο της UNESCO ως τμήματα της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

-
17. UNESCO/WHC. *Lumbini, the Birthplace of the Lord Buddha*, στο http://whc.unesco.org/pg.cfm?cid=31&id_site=666 πρόσβαση την 07/01/2008.
  18. UNESCO/WHC, *Mahabodhi Temple Complex at Bodh Gaya*, στο <http://whc.unesco.org/en/list/1056>, πρόσβαση την 07/01/2008.
  19. UNESCO/WHC. *Sacred City of Kandy*, στο <http://whc.unesco.org/en/list/450>, πρόσβαση την 27/07/2008.
  20. UNESCO/WHC, *Sacred City of Anuradhapura*, στο <http://whc.unesco.org/en/list/200>, πρόσβαση την 27/07/2008.